

Ingång till magistratsarkiven

Fotograf Rolf Boström/Landsarkivet i Härnösand

Riksarkivet

Landsarkivet i Härnösand

Magistraten

var tillsammans med rådhusrätten stadens styre, förvaltning och domstol. Både magistraten och rådhusrätten var myndigheter med lång levnadstid. I vissa norrländska städer har magistraten en mer än 400 år lång historia.

Landsarkivet förvarar arkiven efter tio norrländska städers magistrater och rådhusrätter; Gävle, Hudiksvall, Härnösand, Luleå, Piteå, Skellefteå, Sundsvall, Söderhamn, Umeå och Örnsköldsvik. Arkivet som magistraten i en stad lämnat efter sig är som regel samförtecknad med stadens rådhusrätts arkiv, och går under benämningen rådhusrättens och magistratens arkiv.

Stad och landsbygd

Städerna skilde sig i äldre tid från omgivande landsbygd. Genom kungliga direktiv styrdes handel och hantverk till städerna, som därigenom blev ekonomiska centra. Städernas invånare åtnjöt ett större mått av självstyre, och kunde välja sina representanter till städernas styrelse. I juridiskt hänseende utgjorde städerna egna domkretsar. Städernas särställning skyddades av en stadslag och kungliga privilegier.

Magistraten – stadens styre och förvaltning

Magistraten, som tillkom genom 1619 års stadga om städernas administration, är en samlande beteckning för borgmästaren och rådet.

Magistraten var stadens styrande och förvaltande organ, till vars uppgifter hörde förvaltning av stadens jord och enskilda medel, skjuts- och gästgiveriväsende, kronouppbörd, tillsyn över näringsverksamhet, väg- och gatuhållning/brandväsen, ordnings- och kriminalpolis. Samtidigt var myndigheten stadens domstol, och gick som sådan under beteckningen rådhusrätt, i äldre tid kallad rådstugurätt eller rådstuvurätt.

Under 1800-talets lopp övergick magistraternas uppgifter gradvis till olika kommunala instanser, tills beslutanderätten i städerna år 1863 övertogs av kommunernas stadsfullmäktige. Magistraterna fortsatte att finnas till vid sidan

av den kommunala styrelsen, men avskaffades med 1964 års utgång, om de inte upphört tidigare.

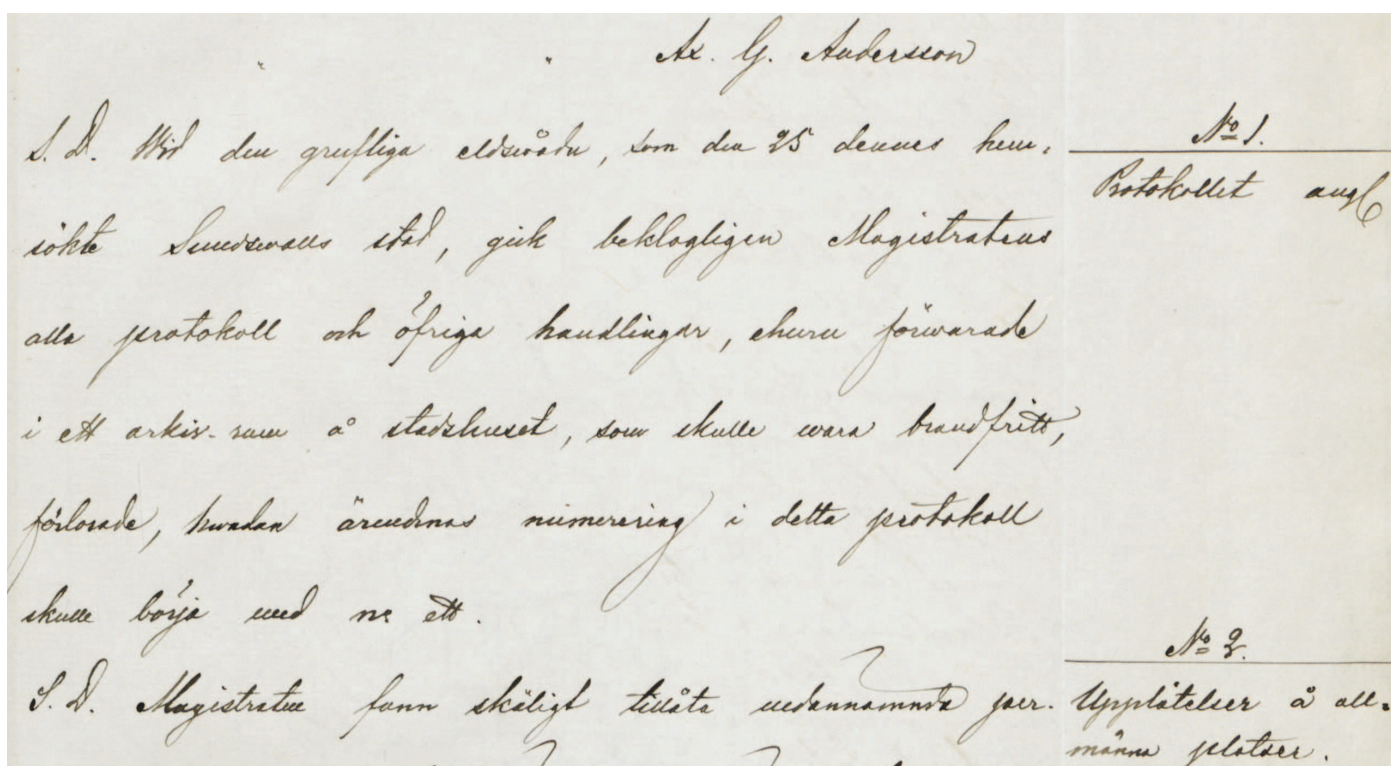
Magistratens ärenden

Vill man undersöka magistratens arbete och ärendehantering eller söka ett specifikt ärende är det till protokoll, diarier, utgående och inkomna skrivelser samt inneliggande handlingar man bör vända sig. Diarierna, de utgående och inkomna skrivelserna upptar till övervägande del handlingar från och till Kungl. Maj:t och till och från andra myndigheter, till exempel länsstyrelsen, Kommerskollegium och domstolar. Utöver diarierna finns inga samlade register över magistratens ärenden.

Menighetsrepresentationer

Vid sidan av magistraten fanns andra former av menighetsrepresentation som utövade inflytande i städerna. Stadens äldste var en institution som genom 1619 års stadga fick en position i städernas förvaltning. Stadens äldste ersatte allmänna rådstugan, en samling representanter för borgerskapet som vid särskilda tillfällen sammanträdde inför magistraten. Spåren efter stadens äldstes och allmänna rådstugans verksamhet kan följas i magistratens protokoll. Särskilda serier med protokoll från stadens äldste finns i Hudiksvalls och Piteå magistratsarkiv.

Första protokollet efter den stora stadsbranden i Sundsvall år 1888 där man berättar att magistratens alla tidigare protokoll och handlingar förstörts, ur Sundsvalls stad. Rådhusrättens och magistratens arkiv.

Magistrat och länsstyrelse

Över sig hade magistraterna Kungl. Maj:t och länsstyrelserna. Kungl. Maj:t utfärdade förordningar och länsstyrelserna såg till att städernas förvaltning styrdes enligt dem. Länsstyrelserna hade i egenskap av stadsmaktens ombud i provinserna överinseende över städernas styre och förvaltning. Av den

Borgarlängder och näringsregister

I äldre tid var skråtvång och burskap bestämmande för vem som fick bedriva näring i städerna. Handel och hantverk i städerna var förbehållna personer som var innehavare av burskap. Den som ville bli borgare och utöva sin näring i staden måste uppfylla vissa krav, uppvisa ett godkänt gesällprov och svära borgareden. Magistraten beviljade burskapet och utfärdade ett burbrev för den nya borgaren, som skrevs in i stadens borgarmatrikel.

Den äldsta formen av näringsregister i magistraternas arkiv utgörs av borgarlängder. Där antecknas i kronologisk ordning namn och näringsfång på den inskrivne borgaren samt inskrivningsdatum och inbetalad avgift.

Vid näringsfrihetens införande år 1864 slutade borgarlängder att föras och istället skrevs näringsidkare in i register över handlare och hantverkare. Dessa fördes av vissa magistrater in på 1900-talet. Handelsregistret, som år 1888 ersatte näringsregistren, fördes av magistraten, men övergick med 1964 års utgång till länsstyrelserna och återfinns i deras arkiv.

Sökregister till magistraternas borgarlängder finns för:

Gävle	Burskapsböcker 1636-1761
Hudiksvall	Borgarmatriklar 1681-1864
Härnösand	Borgarlängder 1657-1864
Piteå	Borgarlängder 1759
Umeå	Burskapsmatriklar 1690-1864

Lagar och förordningar:

Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning (1966)

1619 års stadga om städernas administration (1937)

SFS 1862:14 "Kongl. Maj:ts nådiga Förordning om kommunalstyrelse i stad"

SFS 1964:651 "Lag om överflyttande på länsstyrelse av vissa magistrat, kommunalborgmästare m. fl. åvilande uppgifter"

Litteraturtips:

Asker, Björn, Hur riket styrdes: förvaltning, politik och arkiv 1520-1920 (2007)

Herlitz, Nils, Svensk stadsförvaltning på 1830-talet (1924)

Gustafsson, Sofia, Svenska städer i medeltidens Europa, en komparativ studie av stadsorganisation och politisk kultur (2006)

Janzon, Bode, Förvaltningshistorisk guide till stadsarkiven (1981)

Losman, Beata, Svensk förvaltningshistoria (publicerad på NAD, <http://xml.ra.se/Forvaltnings-historik/>)

Matsson, Per (red), Arkiv i Norrland nr 7-8 (1986)

